

O'ZBEKISTON VA GERMANIYA O'RTASIDAGI AKADEMIK HAMKORLIKNING RIVOJLANISHI

Ismatullayeva Zebo Shukurjonovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti, "Tarix va ijtimoiy fanlar" kafedrası katta o'qituvchisi

E-mail: zeboismatullayeva1987@gmail.com, orcid: 0009-0008-2633-4603

Annotatsiya. Maqolada O'zbekiston Respublikasi va Germaniya Federativ Respublikasi o'rtasidagi ilmiy hamkorlik aloqalarining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda zamonaviy holati tarixiy va tahliliy jihatdan o'rganilgan. Tadqiqotda ikki davlat o'rtasidagi ilmiy aloqalarning institutsional asoslari, ularning ilm-fan, ta'lim, tarix, madaniy meros va akademik almashinuv sohalaridagi amaliy natijalari yoritilgan. Shuningdek, O'zbekistonning YUNESKO, Germaniya Akademik almashuv xizmati (DAAD), DVV International, Konrad Adenauer fondi, Fridrix Ebert jamg'armasi, Gerda Henkel fondi kabi xalqaro tashkilot va jamg'armalar bilan hamkorligi misolida ilmiy diplomatiyaning samarali mexanizmlari tahlil qilingan.

Shuningdek xalqaro ilmiy ekspeditsiyalar, qo'shma tadqiqot loyihalari, tarixiy-madaniy merosni o'rganish va targ'ib etish ishlari, xalqaro konferensiyalar hamda ilmiy seminarlarning O'zbekiston ilm-fani taraqqiyotidagi o'rni ochib berilgan. Ayniqsa, Sharqshunoslik instituti, Tarix instituti va boshqa ilmiy muassasalarning Germaniya ilmiy markazlari bilan olib borayotgan hamkorligi natijasida tarixiy manbalarni tadqiq etish, qo'lyozmalarni saqlash va restavratsiya qilish, yosh tadqiqotchilarni qo'llab-quvvatlash borasida erishilgan yutuqlar tahlil etilgan.

Muallif O'zbekiston va Germaniya o'rtasidagi ilmiy hamkorlik ikki mamlakat o'rtasidagi strategik munosabatlarni mustahkamlash, ilmiy bilimlar almashuvini rivojlantirish hamda O'zbekistonning jahon ilmiy hamjamiyatiga integratsiyalashuvini jadallashtirishda muhim omil bo'lib xizmat qilayotganini, shu bilan birga, mazkur hamkorlik ilmiy diplomatiyaning samarali vositasi sifatida tarixiy-madaniy merosni xalqaro miqyosda targ'ib etish va yangi ilmiy tadqiqot yo'nalishlarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etishi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar. O'zbekiston, Germaniya, ilmiy hamkorlik, ilmiy diplomatiya, akademik almashinuv, YUNESKO, DAAD, DVV International, Konrad Adenauer fondi, Fridrix Ebert jamg'armasi, xalqaro konferensiyalar, tarixiy meros, Sharqshunoslik instituti, Tarix instituti, ilmiy tadqiqotlar, madaniy hamkorlik, xalq diplomatiyasi, Markaziy Osiyo tadqiqotlari, ilm-fan integratsiyasi.

Аннотация. В статье историко-аналитически исследованы процессы становления, этапы развития и современное состояние научного сотрудничества между Республикой Узбекистан и Федеративной Республикой Германия. В исследовании освещены институциональные основы научных связей между двумя государствами, а также их практические результаты в сферах науки, образования, истории, культурного наследия и академического обмена. Кроме того, на примере сотрудничества Узбекистана с ЮНЕСКО, Германской службой академических обменов (DAAD), DVV International, Фондом Конрада Аденауэра, Фондом Фридриха Эберта, Фондом Герды Хенкель и другими международными организациями и фондами проанализированы эффективные механизмы научной дипломатии.

В статье раскрыта роль международных научных экспедиций, совместных исследовательских проектов, работ по изучению и популяризации историко-культурного

наследия, международных конференций и научных семинаров в развитии науки Узбекистана. Особое внимание уделено анализу достижений, достигнутых в результате сотрудничества Института востоковедения, Института истории и других научных учреждений с научными центрами Германии в области исследования исторических источников, сохранения и реставрации рукописей, а также поддержки молодых исследователей.

Автором обосновано, что научное сотрудничество между Узбекистаном и Германией служит важным фактором укрепления стратегических отношений между двумя странами, развития обмена научными знаниями и ускорения интеграции Узбекистана в мировое научное сообщество. Вместе с тем доказано, что данное сотрудничество как эффективный инструмент научной дипломатии имеет важное значение для популяризации историко-культурного наследия на международном уровне и формирования новых направлений научных исследований.

Ключевые слова. Узбекистан, Германия, научное сотрудничество, научная дипломатия, академический обмен, ЮНЕСКО, DAAD, DVV International, Фонд Конрада Аденауэра, Фонд Фридриха Эберта, международные конференции, историческое наследие, Институт востоковедения, Институт истории, научные исследования, культурное сотрудничество, народная дипломатия, исследования Центральной Азии, интеграция науки.

Annotation. The article examines, from historical and analytical perspectives, the formation, stages of development, and current state of scientific cooperation between the Republic of Uzbekistan and the Federal Republic of Germany. The study highlights the institutional foundations of scientific relations between the two countries, as well as their practical outcomes in the fields of science, education, history, cultural heritage, and academic exchange. Furthermore, effective mechanisms of scientific diplomacy are analyzed through the example of Uzbekistan's cooperation with UNESCO, the German Academic Exchange Service (DAAD), DVV International, the Konrad Adenauer Foundation, the Friedrich Ebert Foundation, the Gerda Henkel Foundation, and other international organizations and foundations.

The article reveals the role of international scientific expeditions, joint research projects, activities aimed at studying and promoting historical and cultural heritage, international conferences, and scientific seminars in the development of science in Uzbekistan. Particular attention is paid to the achievements attained through the cooperation of the Institute of Oriental Studies, the Institute of History, and other scientific institutions with German research centers in the fields of historical source studies, preservation and restoration of manuscripts, and support for young researchers.

The author substantiates that scientific cooperation between Uzbekistan and Germany serves as an important factor in strengthening strategic relations between the two countries, developing the exchange of scientific knowledge, and accelerating Uzbekistan's integration into the global scientific community. At the same time, it is demonstrated that this cooperation, as an effective instrument of scientific diplomacy, plays a significant role in promoting historical and cultural heritage at the international level and in shaping new directions of scientific research.

Keywords. Uzbekistan, Germany, scientific cooperation, scientific diplomacy, academic exchange, UNESCO, DAAD, DVV International, Konrad Adenauer Foundation, Friedrich Ebert Foundation, international conferences, historical heritage, Institute of Oriental Studies, Institute of

History, scientific research, cultural cooperation, people's diplomacy, Central Asian studies, science integration.

Kirish

O'zbekiston Respublikasi barcha sohalarda bo'lgani kabi jahondagi taraqqiy etgan mamlakatlar bilan ilmiy sohalarda ham hamkorlik aloqlarini yo'lga qo'ygan. Chunki keng ko'lamdagi ilmiy aloqalar mamlakat taraqqiyotida katta o'rin egallab, uning davomli rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Chunki jahonda ilmiy sohada erishilgan ilg'or tajriba va qo'lga kiritilgan yutuqlardan mamlakatimiz taraqqiyoti yo'lida foydalanish, yoshlarimizni xalqaro miqyosdagi mutaxassis bo'lib yetishishlarida ham katta ahamiyatga ega.

Ilmiy aloqalar yo'lga qo'yilib, jadal rivojlanayotgan horij davlatlar sirasiga AQSH, Frantsiya, Germaniya, Ispaniya, Italiya, Avstriya, Buyuk Britaniya, Niderlandiya, Belgiya, Polsha, Koreya, Yaponiya, Xitoy, Rossiya va boshqa davlatlarni kiritish mumkin. Shu bilan birga aynan ilmiy tadqiqotlar yo'nalishida nufuzli xalqaro tashkilotlar va xalqaro jamg'armalar bilan hamkorlik qilib kelinmoqda.

Tahlil va natijalar

O'zbekistondagi bir qator institut va jamg'armalar, nodavlat tashkilotlar hamkorligida vatanimizning buyuk o'tmishi, ma'naviy merosimizni mukammal o'rganishi maqsadida muqaddas qadamjolarga ilmiy ekspeditsiyalar tashkil etish, ulardan olingan xulosalarni kitob holida nashr qilish, merosimizni jahon miqyosida targ'ib-tashviq etish yuzasidan keng qamrovli ishlar amalga oshirilgan. "Sharq hattotlik va miniatyura san'atidan namunalar", VII-XI asrlar arxeologik madaniyatlariga tegishli E.Retveladzening "O'zbekiston obidalaridagi durdona bitiklar" kabi rangli foto kitob albomlari shular jumlasidandir.

Bundan tashqari, yurtimizdagi ilmiy tadqiqot muassasalari bilan Germaniyaning Akademik almashuvi xizmati Germaniya xalq universitetlari uyushmasining xalqaro hamkorlik instituti, Fredrix Ebert jamg'armasi, Gerda Xenkel jamg'armasi o'rtasida hamkorlikda – «Tarix va o'zlikni anglash» loyihasi doirasida ko'plab tadbirlar o'tkazib kelinmoqda [1].

BMT ning ta'lim fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti YUNESKO tashkiloti bilan ham uzoq yillardan buyon samarali hamkorlik olib borilmoqda. O'zbekistonning boy madaniy va tarixiy o'tmishi qariyb 20 yildirki YUNESKO tomonidan rag'batlantirish va o'rganish predmetiga aylanmoqda. Ma'lumki, uning asosiy maqsadi ta'lim, fan va madaniyat sohasida xalqlarning hamkorligini kengaytirish orqali tinchlik va xavfsizlikni mustahkamlashdan iborat. 1995 yil 5 iyulida 1987 yilda boshlangan YUNEKSO ning "Ipak yo'li – muloqot yo'li" butunjahon dasturi doirasida Markaziy Osiyo sivilizatsiyasi tarixini o'rganish bo'yicha Markaziy Osiyo tadqiqoti xalqaro instituti (MOTXI) Samarqandda tashkil qilindi. MOTXIning asosiy maqsadi Markaziy Osiyo xalqlarining urf-odatlarini, an'anlari madaniyati tarixini o'rganish, shuningdek ilmiy ishlar nashr qilish, bu sohada seminar, simpozium va anjumanlar o'tkazishdan iboratdir. O'zbekistondan tashqarida MOTXIga, Armaniston, Eron, Xitoy, Qirg'iziston, Qozog'iston, Mug'uliston, Pokiston, Koreya, Tojikiston va Turkiya davlatlari ham a'zo hisoblanadi.

Keyingi yillarda O'zbekiston va bir qancha xorijiy jamg'armalarning bir maqsad yo'lida bosh qo'shishlari natijasida sezilarli ijobiy natijalarga erishilmoqda. Respublikamiz bilan YUNESKO, Germaniya, Ummon, Saudiya Arabistoni va Birlashgan Arab Amirliklarining turli jamg'armalari tomonidan hamkorlik o'rnatilgan. Bu jamg'armalar O'zRFA Sharqshunoslik instituti laboratoriyasi faoliyatini yaxshilash va qo'lyozmalarni saqlash, ta'mirlash ishlari bo'yicha malakali

mutaxassislarni tayyorlash borasida katta yordam berib kelmoqda. 2000 yil Sharqshunoslik instituti jamg'armasi dunyoning eng boy qo'lyozmalar xazinalaridan biri sifatida xalqaro YUNESKO tashkilotining "Butunjahon madaniy merosi" ro'yxatiga kiritildi [2].

Shu bilan birga Respublikamizning ilmiy sohadagi hamkorligini rivojlanishida yurtimizda ketma-ket o'tkazilayotgan xalqaro konferentsiyalarning ham o'rni nihoyatda kattadir. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimov tashabbusi bilan Toshkentda 2012 yil 16-17 fevral kunlari "Yuksak bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash–mamlakatni barqaror taraqqiy ettirish va modernizatsiya qilishning eng muhim sharti" mavzuida xalqaro konferensiya o'tkazildi [3]. Anjuman doirasida o'tgan qisqa davrda O'zbekistonda ta'lim, ilm - fan sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar samaralari, yuksak bilimli hamda intellektual jihatdan rivojlangan avlodni tarbiyalashda davlatning roli va bu borada to'plangan tajriba bilan horijlik mutaxassislar va keng jamoatchilik tanishtirildi.

Bevosita, hamkorlikni davomi sifatida navbatdagi xalqaro miqyosdagi konferensiya 2014 yil 16 mayda betakor qadimiy shaxrimiz Samarqandda "O'rta asr sharq allomalari va mutafakkirlarining tarixiy merosi, uning zamonaviy sivilizatsiya rivojida roli va ahamiyati" mavzusida tashkil etildi. O'zbekiston Birinchi Prezidenti Islom Karimov "Ajdodlarimizning bebaho merosi – abadiyatga daxldor ma'naviy xazinadir" mavzusida ma'ruza qildi [6]. Dunyo ahli bu yerda hozir bo'lgan xorijlik olimlar misolida yana bir bor, qadim va zamonaviy O'zbekistonning ilmiy salohiyati hamda jahon ilm-faniga qo'shgan hissasi qanchalar buyuk va bebaho ekanligiga guvoh bo'ldilar.

O'zaro ilmiy hamkorlikni rivojlanishida ham "O'zbekiston-Germaniya" Do'stlik jamiyatlarini hissasi katta bo'lmoqda [7]. Aynan ushbu jamiyat tashabbusi bilan 2025 yil 22 fevral kuni O'zbekiston va Germaniyaning ilmiy-tadqiqot markazlari hamda oliy ta'lim muassasalarida turli yo'nalishlarda — jumladan tarix, iqtisodiyot, madaniyat va boshqa gumanitar sohalarida tadqiqot olib borayotgan yoshlar ishtirokida onlayn ilmiy seminar tashkil etildi [8]. Bunday ilmiy seminarlarni muntazam o'tkazib borish O'zbekiston va Germaniya o'rtasidagi akademik aloqalarni mustahkamlash, yosh olimlarni qo'llab-quvvatlash, ularning ilmiy salohiyatini oshirish hamda xalqaro miqyosdagi ilmiy faoliyatini rivojlantirish va targ'ib etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ikki tomonlama ilmiy aloqalarni yanada rivojlantirish, fan va texnologiyalarning so'nggi yutuqlari bilan tanishish, shuningdek, olimlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'yishda hamkorlikda tashkil etilayotgan xalqaro ilmiy konferentsiyalarning ahamiyati beqiyosdir [9]. Ana shunday yirik masshtabdagi xalqaro anjumanlardan biri 2017 yil bahorida Samarqand shahrida "Jahon tamadduni tarixida Markaziy Osiyo Renessansi" mavzusida o'tkazildi. Konferensiyada Yevropaning Buyuk Britaniya, Germaniya, Ispaniya, Italiya va Fransiya kabi qator davlatlaridan nufuzli ilm-fan va ta'lim muassasalarining yetakchi mutaxassislari ishtirok etdilar [10]. Anjumanda Markaziy Osiyo mutafakkirlari ilmiy merosining jahon sivilizatsiyasi taraqqiyotidagi o'rni, uning bugungi kun uchun naqadar muhim ma'naviy va intellektual resurs ekani haqida ilmiy ma'ruzalar tinglandi. Shu bilan birga, mintaqaviy Renessans davrida yaratilgan ilmiy an'analarning zamonaviy fan taraqqiyotiga ta'siri, ularni chuqur o'rganishning dolzarbligi va xalqaro tadqiqotlar kontekstidagi ahamiyatiga oid fikrlar ilgari surildi. Ushbu anjuman O'zbekiston va Germaniya o'rtasida gumanitar va akademik sohalaridagi hamkorlikni mustahkamlash, yangi ilmiy loyihalarni shakllantirish hamda ilmiy muloqot madaniyatini yanada rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb qildi.

Germaniya bilan ilmiy aloqalarda tarix sohasi ham ustuvorlik qilib, bunda Fanlar akademiyasi Tarix instituti faol ishtirok etmoqda. Buni institutning xalqaro aloqalari yildan yilga kengayib borayotganligidan ham ko'rish mumkin. Shuningdek, institut ilmiy xodimlarining xalqaro ilmiy

anjumanlardagi ishtiroki geografiyasida bu tendensiya yaqqol namoyon bo'lmogda. Ular Angliya, Fransiya, Daniya, Belgiya, Italiya, Germaniya, Niderlandiya va boshqa mamlakatlarda o'tkazilgan xalqaro simpoziumlarda ma'ruza bilan ishtirok etmoqdalar. Shu bilan birga, institut tomonidan O'zbekistonda Yevropaning nufuzli ilmiy tadqiqot institutlari, jumladan Konrad Adenauer fondi va Yevropa tarixchilari jamiyati bilan hamkorlikda qator xalqaro ilmiy anjumanlar tashkil qilinib, samarali o'tkazildi [10].

Shuningdek, 2006 yildan boshlab O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Tarix instituti qoshida Germaniya xalk universitetlari uyushmasining xalqaro hamkorlik instituti (DYY International) homiyligida "Og'zaki tarix markazi" faoliyat yuritgan. Mazkur markazda og'zaki tarix uslubi asosida qator ilmiy tadqiqot ishlari olib borildi. Respublikamiz tarixi to'g'risida olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar natijalari mahalliy va xalqaro jamg'armalarning qo'llab-quvvatlashida nashr etiladi. Jumladan, arxeolog olimlar I. Botirov va T. Annayevlar tomonidan 2002 yilda o'zbek tilida chop etilgan "Surxondaryo viloyati Arxeologiya muzeyi" nomli risola Germaniyaning Konrad Adenauer fondi vakolatxonasi homiyligida nemis tilida ham chop qilindi [10].

Xulosa

Tahlillar shuni ko'rsatadiki O'zbekiston Respublikasi mustaqillik yillarida xalqaro ilmiy hamkorlikni rivojlantirishni davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida belgiladi. Ayniqsa, Germaniya bilan yo'lga qo'yilgan ilmiy va akademik aloqalar o'zining barqarorligi, ko'p qirraliligi hamda amaliy natijalari bilan alohida ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur hamkorlik ilmiy tadqiqotlar olib borish, mutaxassislar tayyorlash, tarixiy-madaniy merosni o'rganish, qo'lyozmalarni saqlash va restavratsiya qilish, xalqaro ilmiy anjumanlar tashkil etish hamda yosh olimlarning ilmiy salohiyatini rivojlantirish kabi yo'nalishlarni qamrab oladi.

YUNESKO, DAAD, DVV International, Konrad Adenauer fondi, Fridrix Ebert jamg'armasi va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik O'zbekiston ilm-fanining jahon ilmiy makoniga integratsiyalashuviga xizmat qilmoqda. Xususan, tarix, arxeologiya, sharqshunoslik va madaniy meros yo'nalishlaridagi qo'shma loyihalar mamlakatning ilmiy salohiyatini oshirish bilan birga, uning boy tarixiy merosini xalqaro miqyosda keng targ'ib etishga imkon yaratmoqda.

Shuningdek, xalqaro konferensiyalar, ilmiy seminarlar va akademik almashinuv dasturlari O'zbekiston va Germaniya olimlari o'rtasida mustahkam ilmiy muloqot muhitini shakllantirib, yangi ilmiy loyihalar va tadqiqotlarning yuzaga kelishiga zamin yaratmoqda. Shu bois O'zbekiston-Germaniya ilmiy hamkorligi nafaqat ikki davlat o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlash, balki ilmiy diplomatiya, madaniy muloqot va bilimlar almashuvini rivojlantirishning samarali vositasi sifatida ham muhim strategik ahamiyatga ega hisoblanadi. Kelgusida ushbu hamkorlikni raqamli texnologiyalar, innovatsion tadqiqotlar va yosh olimlar almashinuv dasturlari orqali yanada kengaytirish ikki mamlakat ilmiy hamjamiyatlari manfaatlariga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Тарих ва ўзликни англаш IV: Минтақавий интеграция ва тарих. Тошкент. 2008.
2. Ўзбекистон Республикаси фанлар академияси Шарқшунослик институтининг шарқ қўлёзмалари хазинаси: -Тошкент. 2012.
3. Халқ сўзи. – 2012. - 17 февраль
4. Каримов И. А. "Аждодларимизнинг бебаҳо мероси – абадиятга дахлдор маънавий хазинадир" мавзусида маърузаси // Халқ сўзи. 2014. 16 май.

5. Умаров С.Я. “Ўзбекистон-Германия” дўстлик жамияти – халқ дипломатияси доирасида дўстлик ва ҳамкорликни мустаҳкамлаш омили // Имом - Бухорий сабоқлари. 2019. №1. – Б. 92-94.
6. “Ўзбекистон – Германия” Дўстлик жамияти расмий веб - сайти: O‘zbekistonlik yosh izlanuvchilar uchun “O‘zbekiston – Germaniya ilmiy tadqiqotlari” mavzusida onlayn ilmiy seminar. http://ud.uz/uz/unique_charming/events/1431/. Murojaat sanasi: 05.06.25.
7. Ўз МА. Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати билан Германия Федератив Республикаси Ҳукумати ўртасида маданий ҳамкорлик тўғрисида Битим. 3- модда. // Фонд – м -7, рўйхат - 1, жилд - 719, варақ -14.
8. Жаҳон тамаддуни тарихида Марказий Осиё Ренессанси // Халқ сўзи. 2017. 29 август.
9. Зиёев Ҳ. Тарих институти 60 ёшда. -Тошкент. ЎзР ФА Ишлар бошқармаси қошидаги кичик босмахона. 2012.
10. Собиров А. Устная история (Orol history) как источник и метод исторического исследования // Устная история в Узбекистане теория и практика // сборник статей. Вып I, -Тошкент. 2011. – С. 14.